

DOMOLJUBNA ali **DOMOVINSKA PESEM** – opevajo domoljubje in vse, kar je zvezano z domovino.

PRIPOVEDNA ali **EPSKA PESEM** – dogajanje je mogoče povezati v zgodbo, nastopajo osebe, spleta se pogovor, opisan je predmetni svet.

LJUBEZENSKA PESEM – izpovedovalec prosi dekle, naj usliši njegovo ljubezensko prošnjo.

RAZPOLOŽENJSKA PESEM – ponazoritev pesnikovega razpoloženja.

SOCIALNA PESEM – glede na to, o čem poje pesem poje (revščina, pomanjkanje, lakota itd.). Sestavljena je iz štirih štirivrstičnic, ki pa so kljub navidezni preprostosti zelo umetelno zgrajene.

IMPRESIONISTIČNA PESEM – ujet je razpoloženjski trenutek, misel o življenski bežnosti, čustveno obarvan vtis o zunanjem svetu, zgolj obrisi predmetov, narave, barvni in zvočni učinki.

PRIPOVEDKA – napol stvaren svet, o zgodovinskem dogajanju ali tudi o vsakdanjem življenju. Seveda so plod domišljije, toda postavljene so v precej stvarno okolje in čas. V središču dogajanja je so pogosto nenavadno močni, pogumni, pametni junaki, ki so si vse pridobili s čudežno močjo.

Pripovedke so ohranile rahlo vez z resničnostjo (z zgodovinskim dogajanjem, z osebnostmi iz preteklosti ipd.). v tem se razlikujejo od pravljic. V nasprotju z njimi v pripovedkah nastopajo osebe z imeni, najpogosteje je mogoče določiti (vsaj približno) tudi kraj in čas dogajanja.

RAZLAGALNA PRIPOVEDKA – pojasnjujejo vzroke za nastanek naravnih pojavov, seveda ob pomoči bujne domišljije. Ta pripovedka ima tudi nekaj značilnosti legende (v legendah nastopajo svetopisemske osebe).

ZGODOVINSKA PRIPOVEDKA – praviloma vsebujejo neko dejstvo, ki nas popelje v zgodovinsko dogajanje, pa čeprav je ljudska domišljija vse tako zapleta, da ni videti z zgodovino prav nič povezano. Neka vez pa morebiti le obstaja.

KRATKA PRIPOVED ali **NOVELA** – pripoveduje o nastalem položaju, nato pa v nekaj pripovednih enotah in po bolj ali manj presenetljivem preobratu pripelje do srečnega konca.

REALISTIČNA PRAVLJICA – v kateri je marsikaj takega, kar bi bilo v vsakdanjem življenju res.

ČUDEŽNA PRAVLJICA – nasprotje realistične pravljice.

UMETNA PRAVLJICA – ni nastala po ustnem izročilu, napisal jo je pisatelj.

PREGOVOR – ustno slovstvena vrsta, ki kratko, navadno v prisposobi, izraža kakšno človekovo izkušnjo.

PODOBNOGLASJE ali **ONOMATOPOIJA (glasovno slikanje)** – posnemanje glasov iz narave ali drugih zvokov v našem okolju. Ima namen narediti slušni vtis, ki naj bi bil podoben tistemu, ki ga srečamo v naravi. Ti zvočni učinki niso sami sebi namen, marveč hočejo doseči bolj živo predstavo, ki naj bi močnejše vplivala na bralca.

UKRASNI PRIDEVEK – povezanost pridevniške in samostalniške besede ustvari slikovito podobo.

STALNI UKRASNI PRIDEVEK – npr. zelena trava, rdeča kri, bel list ipd.

PRIMERA ali **KOMPARACIJA** - veznik *kot pove*, da gre za primerjanje; pesnik vidi npr. med dvema predmetoma podobnost, skupno lastnost.

IZPOVEDNA ali **LIRSKA PESEM** - pesem je napisana tako, da v njej odsevajo (ljubezenska) čustva in misli (človekovo notranjost). Pesnik izraža svoje razpoloženje, ki je prešerno, izpoveduje svoje zaupanje v svet in življenje. Izpoveduje vero v prihodnost, na koncu pa čisto narahlo poučuje. Iz tega, o čemer pesem poje, ne moreš narediti zgodbe z začetkom in koncem. Ni dogajanja, so samo občutja, čustva, misli, ki jih pesnik oblači v različne podobe.

POOSEBITEV ali **PERSONIFIKACIJE** - tak način prenašanja pomenov učinkuje bolj nevsakdanje, lepše, zapušča močnejši vtis.

BAJKA - pripoveduje o bogovih, nadnaravnih silah, božanskih junakih, skratka o vsem, s čimer se je ukvarjalo staro verovanje (bajeslovje). V naših bajkah nastopajo le nižja bajeslovna bitja, kot so vile (rojenice, sojenice), volkodlaki, povodni možje, psoglavci idr.

DVOGOVOR ali **DIALOG** - tak način je najznačilnejši za dramska dela, vendar ga zelo pogosto uporablja pripovedna proza in tudi pripovedno pesništvo.

POVEST - srednje dolga pripoved. Dogajanje je precej razvejano (bolj kot pri kratkih); nastopa več oseb, ki so nosilke dejanja, kar pomeni, da so glavne, ob njih pa je precej stranskih; hkrati dobimo vtis, da je osrednji junak množica, ki se bori za svoj obstoj. Dogodki so razvrščeni tako, da je razločno videti, kako pripoved zapletajo in razpletajo.

HUMORESKA - (ponavadi kratka) pripoved, ki jo preveva šaljivost. Ljudje in njihova dejanja so prikazani v smešni, vendar ne žaljivi luči. To je vedra pripoved, ki hoče v bralcih zbuditi dobro voljo.

ČRTICA - kratka pripoved, ki upovedeje kak značilen dogodek iz življenja knjižne osebe, včasih pa pripovedujejo le o kakem stanju, življenjskem položaju, razpoloženju ali pa o vtisu o čem. Vse je zelo zgoščeno in velikokrat močno osebno obravnavo.

AVTOBIOGRAFSKA ČRTICA - podlaga za njih je pisateljičino življenje. Napisane so zelo živahno, polno je premo govora; povedi so kratke tako v pogovorih kot v opisih in poročanju o dogajanju, kar daje videz naglice, razgibanost in lahkotnost.

ZNANSTVENA FANTASTIKA - ukvarja se s tehničnem razvojem v prihodnje in z znanstvenimi domnevami. Razumljivo je, da je pri tem potrebna bujna domišljija.

STROKOVNO BESEDILO - hoče čimbolj stvarno in podprto z izsledki znanosti.

LJUDSKA BALADA - v njej srečamo nekaj lastnosti, ki so značilne za balado nasploh, npr. mračno in moreče ozračje, premo govor, ki pomaga ustvarjati napetost, nesrečen konec itd.

UMETNA BALADA - dogajanje je precej nenavadno, morda mestoma grozljivo, prikazano je dramatično napeto, ozračje je mračno in konec je nesrečen.

VESELOIGRA ali **KOMEDIJA** - ima namen zabavati gledalca. Smeh lahko povzročajo smešni položaji, smešne osebe ali smešno govorjenje.

SAMOGLASNIŠKI STIK ali **ASONANCA** - to pomeni, da so se v vsaki drugi vrstici ujemajo končni samoglasniki.

SOGLASNIŠKI STIK ali **ALITERACIJA** - ujemanje začetnih soglasnikov v naglašanih zlogih v dveh ali več zaporednih besedah.

PRENESENI POMEN ali **METAFORA** - s prenosom besednega pomena nastajajo poosebitve (personifikacije), primere (komparacije), ukrasni pridevki itd.

SONET - praviloma vsebinsko razdeljena na dva dela: na podobo in misel, razlago. Sonet vsebuje 14 pesniških vrstic, ki so porazdeljene na štiri kitice (dve kvartini in dve tercini); verz je italijanski enajsterec (endekasilabo). Rima je v tej stalni pesniški obliki v štirivrstičnicah oklepajoča (abba) ali prestopna (abab).

EP - pripovedno literarno delo v verzih, ki obširno govori o kakem velikem in slavnem dogodku.

PREIMENOVANJE ali **METONIMIJA** - do tega prihaja takrat, ko eno besedo zamenjamo z drugo, seveda pa mora biti med njima stvarna, vzročna ali kaka druga zveza.

KRATKA PRIPOVEDNA PROZA - sestavljena je iz drobnih pripovednih prizorov, ki so razvrščeni v časovnem zaporedju, toda z vmesnimi časovnimi presledki.

POROČILO ali **REPORTAŽA** - je krajši ali daljši sestavek, v katerem avtor na podlagi stvarnih dejstev in svojega opazovanja predstavi nek dogodek, dogajanje.

POGOVOR ali **INTERVJU** - posebna oblika poročila, ki je sestavljeno iz vprašanj in odgovorov.

ALPSKA POSKOČNICA - kitica s štirimi vrsticami in amfibraško stopico.

LIRIKA - neposredna izpoved, v kateri se izražajo čustva, razpoložnja, misli. V primerjavi z epiko in dramatiko je lirika najbolj osebna, subjektivna.

GAZELA - vzhodnjaška (orientalsko) stalna pesniška oblika, ki je brezkitična, nima natančno določenega števila vrstic (lahko od 6 do 30), niti dolžine verzov (ponavadi so daljši), pač pa je določena rima.

ŽALOIGRA ali **TRAGEDIJA** - posebna vrsta dramskega dela, ki je določena s pojmom tragičnosti. To pomeni, da gre za propad človeka, ki je sicer dober plemenit, junaški, a ga bremeni usodna krivda, napaka, zmota. Človek se propadu ne more izogniti, ker so uničujoče sile premočne, da bi se lahko uspešno upirali.

DRAMSKI TRIKOTNIK - zasnova, zaplet, vrh, razplet in razsnova.

SVOBODNI ali **PROSTI VERZ** - ima prosto razporedje naglašene in nenaglašene zloge; lahko se naenkrat zvrsti več nenaglašanih zlogov in tudi naglašeni pogosto trčijo drug ob drugega.

DNEVNIK - praviloma nastajasproti, kar pomeni, da si pisec vsak dan zapisuje svoje vtise, doživetja, opiše pomembne dogodke, na kratko označi ljudi, s katerimi se je srečal, skicira si pogovore itd.

ESEJ – esej je polliterarna zvrst; to pomeni, da je na meji med literaturo in znanostjo. Poznamo več vrst esejev, npr. znanstveni, radijski, literarni.

V eseju pisec piše na izbrano temo; v pisanje vnaša trenutno stanje svoje zavesti. Zato predstavlja bralcu svoja, izvirna, polemična, lahko nasprotujoča si mnenja o obravnavani temi.

Glede na zahtevnost takega pisanja se pričakuje, da je esejist razgledan, da veliko zna, da pozna literaturo in humanistiko nasploh. Le tako lahko predmet obravnave ocenjuje, osvetljuje, zavrača ali primerja z drugimi primeri. Esezist gradi svoje delo pritično in polemično, poudarek je na osevnihi stališčih in pogledih.

Šolski esej v srednji šoli je bolj poglobljen, prodornejši. pišejo ga izkušeni ljudje, ki več znajo, bolje poznajo sebe.